

Moterų dailės ugdymas pagal Stasę Gudonytę-Bizokienę: asmenybė kaip istorijų šaltinis

Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Saltoniškių g. 58, LT-08015 Vilnius

lijana.sn@gmail.com

——— Straipsnio tikslas – pristatyti pedagogės ir privačios mokyklos savininkės Stasės Gudonytės-Bizokienės (1896–1943) veiklą tarpukario dailės švietimo (konkrečiai – moterų ugdymo) srityje, apibūdinti jos nuveiktų darbų svarbą to laikotarpio Lietuvos pedagogikos ir kultūros kontekste. Remiantis archyviniais dokumentais ir šeimos narių prisiminimais, pasitelkus kompleksiskai taikomą istorinę-kultūrinę, socialinę ir faktografinę metodologiją, siekiama rekonstruoti mokyklos steigėjos įtaką kultūriniam procesams. Tai ne tik atvejo studija, bet ir bandymas per gyvenimo viešumon patekusios asmenybės veiklą atkurti svarbius praeities dailės ir kultūros įvykius.

Reikšminiai žodžiai: Stasė Gudonytė-Bizokienė, Kauno moterų dailės darbų mokykla, tarpukario moterų švietimas, dailiųjų amatų ugdymas, tarpukario Kauno moda.

1.
Stasė Gudonytė-Bizokienė (1896–1943), XX a. 4 deš.
vid., Dalios Marijos Žitkevičiūtės-Šimelienės asmeninis
archyvas, Karlo Baulo nuotrauka

Stasė Gudonytė-Bizokienė (1896–1943), mid-1930s,
from the personal archive of Dalia Marija Žitkevičiūtė-
Šimelienė, photo by Karlas Baulas

Stasės Gudonytės-Bizokienės (1896–1943) vardas prieš dešimt–dvidešimt metų buvo žinomas tik tarpukario amatų ugdymu besidominantiems specialistams. Tokio dėmesio rankdarbių ir siuvimo meistrė nusipelnė už konkrečius darbus švietimo srityje: privačios Moterų dailės darbų mokyklos įsteigimą ir vadovavimą šiai įstaigai, mokyklos struktūros tobulinimą, atsižvelgiant į Lietuvos ekonominius ir kultūros poreikius. Pastaruoju metu Gudonytės-Bizokienės [1 il.] veiklai žinomumo suteikė istorijos mėgėjai ir žurnalistai, pradėję domėtis tarpukario laikinosios sostinės kasdienybės kultūra ir moda: aprangos salonais, skrybėlių ir korsetų gaminimo dirbtuvėmis. Kauno apskrities viešosios bibliotekos darbuotojo Alvydo Surblio pastangomis buvo pristatytos Kauno amatų mokymo įstaigos, tarp jų ir privati Moterų dailės darbų mokykla¹. Šio miesto metraštininko akiratin pateko 1935–1936 m. prie mokyklos atidaryti net treji aprangai skirti kursai, t. y. skrybėlių dirbimo, vaikiškų ir moteriškų drabužių kirpimo ir siuvimo kursai². Todėl tarpukario elitui priklausiusi mokyklos savininkė, pulkininko

1 Alvydas Surblis, „Laikinosios sostinės amatų mokyklos ir kursai“, *Istorijos. Iš visur apie viską* (2015 06 17), <https://alvsrb.wordpress.com/2015/06/17/amatai/>; Alvydas Surblis, „Kaip tarpukario Kaunas madas jaukinosi“, *Kauno diena* (2016 07 08), <https://m.kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/menas-ir-pramogos/kaip-tarpukario-kaunas-jaukinosi-paryziaus-madas-759268>.

2 Alvydas Surblis, Gabrielė Gibavičienė ir Edita Rudminaitė, „Žvilgsnis į Laikinosios sostinės madą ir jos kūrėjus“ (2016 08 29, atnaujinta 2021 08 05), <https://knyga.kvb.lt/lt/parodos/temines-leidiniu-parodos/itemlist/tag/Siuv%C4%97jai>.

Prano Bizoko sutuoktinė, bendravusi su aukščiausių šalies politikų žmonomis, pradėta tituluoti viena iš elitinės mados pradininke nepriklausomoje Lietuvoje. Šios publikacijos, nors jose ir remiamasi archyviniais šaltiniais, pasižymi populiariu pobūdžiu, nepretenduoja į analitiškumą ar platesnius apibendrinimus, jose neišvengta faktinių klaidų (fiksuoiant mokyklos pavadinimo ir statuso kaitą, siuvimo ir kirpimo kursų skaičių). Be to, Gudonytės-Bizokienės veikla rašiusius autorius daugiausia domino iš mados dizaino pusės. Mokyklos ugdymo kryptis, jos vieta bendroje amatų dėstymo sistemoje paliesta minimaliai. Lijos Janauskienės straipsnyje, skirtame siuvimo amato mokymui tarpukario Lietuvoje, Kauno moterų dailės darbų mokykla pateko į bendrą statistiką dėl veikusių siuvimo kursų³.

Šių eilučių autorė savo publikacijose apie tarpukario amatų atgimimo sąjūdį ne kartą minėjo mokyklą kaip vieną svarbiausių dailiųjų amatų ugdymo įstaigų⁴. Plačiau mokyklos siekius ji pristatė XX a. pirmos pusės amatų švietimui skirtame straipsnyje⁵. Feministinis diskursas, dėmesys savininkės asmenybei ir moterų mokymui, nepateko į tyrimų lauką gal dėl to, kad trūko žinių apie Gudonytę-Bizokiene.

Nepaisant to, kad Moterų dailės darbų mokykla buvo įtakinga įstaiga, medžiagos apie ją nedaug. Lietuvos centriniame valstybės archyve ir Kauno regioniniame valstybės archyve saugomose mokyklos ir jos organizuotų kursų bylose (chronologinės ribos 1927–1940) yra duomenų apie įstaigos struktūrą, programas, pedagogus, mokinių skaičių ir tolesnę jų karjerą, prašymus steigti kursus ir jų programas⁶. Šiuos duomenis papildė Lietuvos centrinio valstybės archyvo Švietimo ministerijos fondo (nr. 391) Specialiojo mokslo departamento bylos apie mokyklos pedagogus, egzaminus ir juose dalyvavusius ministerijos deleguotus asmenis, vedėjos komandiruotes į užsienį. Tarpukario periodika Moterų dailės darbų mokyklai skyrė gerokai mažiau dėmesio nei valdžios amatų ugdymo institucijoms. Spaudos puslapiuose dažniausiai buvo pristatomos mokslo metų gale rengtos mokyklos

3 Lija Janauskienė, „Siuvimo amato mokymas: kursai ir amatų mokyklos Kaune 1926–1940 m.“, *Kauno istorijos metraštis* 8 (2007): 309, 317.

4 Lijana Šatavičiūtė, „Jono Prapuolenio dirbtuvės veikla 1932–1934 metais“, *Menotyra* 21, nr. 4 (2000): 33–39; Lijana Šatavičiūtė, „Dailininkas ar amatininkas? Menininkai ir dailiųjų amatų sąjūdis tarpukario Lietuvoje“, *Kultūrologija* 15 (2007): 249.

5 Lijana Šatavičiūtė, „Tarp praeities ir ateities: tradicijos ir naujovės tarpukario Lietuvos dailiųjų amatų edukacijos sistemoje“, in *Vakarykščio pasaulio atgarsiai*, sud. Margarita Matulytė (Vilnius: LDM, LKTI, 2019), 192–193.

lankytojų darbų parodos⁷, kviečiama čia mokytis⁸. Straipsniuose mokyklos pavadinimas įvairuoja, ji įvardijama tai savininkės vardu, tai aukštesniaja, nors oficialiai tokį statusą įgijo tik 1935 m. rugpjūtį reformavus mokyklą. Dėl šių priežasčių laikysimės dažniausiai rašytiniuose šaltiniuose vartojamo institucijos pavadinimo – Kauno moterų dailės darbų mokykla. Archyvų bylose beveik nėra jokių biografinių žinių apie pačią Gudonytę-Bizokiene, minimali vaizdinė medžiaga – tik portretinės paso nuotraukos. Taigi plati erdvė interpretacijoms ir savoms istorijoms kurti. Šių eilučių autorei, skirtingai nei madą pristatantiems autoriams, susidarė įspūdis, kad dailiųjų amatų mokymas buvo mokyklos prioritetinga sritis, tuo tarpu veiklą papildę kursai ir salonai priskirtini greičiau komerciniam sprendimui, atliepiančiam laikotarpio poreikius ir teikiančiam mokyklai žinomumą. Tokią prielaidą, kurią patvirtina ir Gudonytės-Bizokienės giminaitė, norima apginti šioje publikacijoje⁹.

Galima daryti išvadą, kad Kauno moterų dailės darbų mokykla dar nepakankamai Lietuvos istoriografijoje įvertintas švietimo židinys. Natūraliai kyla klausimas apie Gudonytės-Bizokienės vaidmenį Lietuvos amatų ugdymo ir aprangos modernėjimo istorijoje ir su tuo susiję dailėtyriniai klausimai: kiek viešumon patekusi asmenybė gali padėti prikelti svarbius dailės gyvenimo įvykius? Ar rekonstruojant istorinį pasakojimą įmanomas objektyvumas ir kur link asmenybės nuveikti darbai gali nukreipti iš anksto sukurtas istorijas? Kiek savo subjektyvaus išankstinio turinio į istorinę interpretaciją įdeda tyrėjas? Tai pirma tokios apimties publikacija apie Kaune tarpukariu veikusią privačią moterų dailės ugdymo įstaigą. Steigėjos portretas atkuriamas pagal šeimos narės pasakojimus¹⁰.

6 Kauno moterų dailės darbų mokykla, Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA). F. 391. Ap. 5. B. 77: 80, 82, 656, 659, 676.

7 „Pažymėtini mūsų sesučių darbeliai“, *Karys* 27 (1930): 537; Halina Kairiūkštytė-Jaciniene, „Moterų dailės darbų mokyklos parodos proga“, *Lietuvos aidas* (1931 06 22); Kazys Naunčikas, „Mot. Dailės darbų mokyklos darbelių paroda“, *Lietuvos aidas* (1932 06 23); „Kauno aukštesniosios dailės darbų mokyklos dirbinių paroda“, *Amatininkas* 12 (1937): 181; „Mokykla, kurioje lengva ištekėti“, *XX amžius*, 1939 06 15: 9.

8 „Aukštesnioji Dailės Darbų Mokykla“, *Amatininkas* 11–12 (1939): 172–173.

9 Dailės Marijos Žitkevičiūtės-Šimelienės prisiminimai (Vilnius, 2021 04 28), Lijanos Šatavičiūtės-Natalevičienės asmeninis archyvas.

10 Daugiausia informacijos apie Stasę Gudonytę-Bizokiene suteikė jos dukterėčia Dalia Marija Žitkevičiūtė-Šimelienė, pažinojusi tetą iš motinos pasakojimų (Gudonytė-Bizokienė mirė, kai mergaitė buvo vieneri metai) ir išsaugojusi Kauno moterų dailės darbų mokyklos nuotraukas bei dalį tetos rankdarbių.

Šeima

Stasės Gudonytės-Bizokienės giminės šaknys – dabartinėje Baltarusijoje, Vitebsko gubernijoje. Senelė Petronėlė Giedroic – bajorė iš garsios Giedraičių giminės [2 il.]. Bėgdama nuo persekiojimų po 1863–1864 m. sukilimo, šeima traukėsi iš gimtųjų vietų į Mogiliauą. Į Lietuvą grįžo atkūrus nepriklausomybę. Pasiturinčios šeimos remiama XX a. 3 deš. Gudonytė trejus metus mokėsi Varšuvoje vienuolių pensiono mokykloje ir ten lankė S. Skvareckienės (Skworeckos?) kirpimo ir siuvimo mokyklą¹¹. Gana vėlai sukūrė šeimą – 1935 m. ištekėjo už keliolika metų vyresnio našlio, atsargos pulkininko Prano Bizoko (1882–1958), iš pirmos santuokos auginusio dukrą Aldoną¹². Bizokas [3 il.] – Rusijos–Japonijos ir Pirmojo pasaulinio karo dalyvis, tęšęs kariškio karjerą nepriklausomoje Lietuvoje, 1918 m. stojęs savanoriu į Lietuvos kariuomenę, vadovavęs pirmojo pėstininkų pulko batalionui kovose su Raudonąja armija ir Lenkijos kariuomene. Nepriklausomybės mūšiuose buvo sužeistas, 1927–1940 m. vadovavo Lietuvos karo invalidų sąjungai. Mylėjo savo jaunesnę antrąją žmoną, išgyveno jos netekę. Taigi gyvenime Gudonytė viską pasiekė savo jėgomis, mokykla buvo įkurta dar iki vedybų su Bizoku. Vėlyvą santuoką šeima aiškina Stasės interais – buvo labai veikli, visą energiją aukojo įkurtai mokyklai. Vaikų Bizokai neturėjo. Gudonytė-Bizokienė buvo labai patriotiška, domėjosi istorija, šeimos bajoriškomis šaknimis. Dėl profesinės karjeros ir šeimos padėties suartėjo su Kauno elito šeimomis, bendravo su Sofijos Smetonienės seserimi Jadvyga Tubeliene. Bizoko sesuo Stasė (1890–1976) buvo ištekėjusi už matematiko, visuomenės veikėjo, profesoriaus Zigmo Žemaičio. Gimtajame pulkininko Krioviškio palivarke, Antazavės valsčiuje, kuriame ūkininkavo jo broliai Antanas ir Vincas Bizokai, ne kartą svečiavosi prezidentas Antanas Smetona su šeima.

Susidarė įspūdis, kad Gudonytė-Bizokienė, būdama pakankamai įtakinga, buvo gana kukli ir nesiveržė į viešumą. Apie jos dirbinius žinių beveik neturime, išskyrus šeimoje išsaugotus kelis itin preciziškus rankdarbius

11 Tokie oficialūs duomenys pateikiami mokyklos dokumentuose, žr. Aukštesniosios moterų dailės darbų mokyklos mokytojų sąrašas, 1937 09 01, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 90: 12. Nors vienuolyno mokyklos pavadinimas skirtinguose dokumentuose įvairuoja, ji vadinama tai Vienuolyno namų pramonės kursais, tai Vienuolių kanauninkų namų pramonės mokykla. Nepavyko rasti duomenų apie S. Skvareckienės kirpimo ir siuvimo mokyklą (kursus?) Varšuvoje, kaip ir giminaitės teiginį patvirtinančios informacijos esą Gudonytė-Bizokienė mokėsi rankdarbių Prahėje.

12 Aldona Bizokaitė-Bielkevičienė, norėdama išvengti Sibiro tremties, baigiantis Antrajam pasauliniam karui emigravo iš Lietuvos, gyveno Melburne (Australija).

2.

Gudonių šeima. Stasė Gudonytė-Bizokienė sėdi pirma iš dešinės, viduryje stovi sesuo Sofija Gudonytė-Žitkevičienė su vyru dainininku Augustu Žitkevičiumi, XX a. 4 deš. pr., Dalios Marijos Žitkevičiūtės-Šimelienės asmeninis archyvas

The Gudoniai family. Stasė Gudonytė-Bizokienė is sitting first on the right. Her sister Sofija Gudonytė-Žitkevičienė is standing in the middle with her husband artist Augustas Žitkevičius. Early 1930s, photo from the personal archive of Dalia Marija Žitkevičiūtė-Šimelienė

3.

Sėdi iš kairės: Stasė Gudonytė-Bizokienė, pulkininkas Pranas Bizokas. Pirma iš dešinės – Sofija Gudonytė-Žitkevičienė, XX a. 4 deš., Dalios Marijos Žitkevičiūtės-Šimelienės asmeninis archyvas

Sitting from the left: Stasė Gudonytė-Bizokienė, colonel Pranas Bizokas. Sofija Gudonytė-Žitkevičienė is first from the right. 1930s, photo from the personal archive of Dalia Marija Žitkevičiūtė-Šimelienė

4-5.

Stasė Gudonytė-Bizokienė, Staltiesė, XX a. 3-4 deš.,
siuvinėjimas, nėrimas, medvilnė, Dalia Marijos
Žitkevičiūtės-Šimelienės nuosavybė ir nuotrauka, 2021

Stasė Gudonytė-Bizokienė, Tablecloth, c. 1930-
40s, embroidery, cotton, photo by Dalia Marija
Žitkevičiūtė-Šimelienė

6.

Stasė Gudonytė-Bizokienė, Servetėlė, XX a. 3-4 deš.,
rišeljė technika, nėrimas, markizetas, Dalia Marijos
Žitkevičiūtės-Šimelienės nuosavybė ir nuotrauka, 2021

Stasė Gudonytė-Bizokienė, Table napkin, c. 1930-40s,
richelieu technique, knitting, marquissete, photo by
Dalia Marija Žitkevičiūtė-Šimelienė

[4–6 il.]. Jokių interviu ar nuotraukų tarpukario periodikoje, nors valstybinių amatų mokyklų pedagogų (vyrų) veikla buvo nuolat populiarinama profesinėje spaudoje: publikuojamos jų nuotraukos, skelbiami interviu ir straipsniai, skleidžiantys gyvenimo modernėjimo idėjas ir aukštesnių gyvenimo standartų diegimą kasdienybėje. Kyla klausimų, ar Lietuvos amatų organizavimo politika buvo palankesnė valstybiniam amatų švietimui, o privati ugdymo įstaiga laikyta mažiau verta dėmesio? Gal priežastis glūdi požiūryje į moterų ugdymą, kuris buvo siejamas su jų tradiciniu vaidmeniu patriarchalinėje visuomenėje? Juk rankdarbių mokymas buvo paliktas išimtinai privatininkų ir visuomeninių bei religinių organizacijų iniciatyvai.

Gudonytės-Bizokienės pėdsakai viešajame gyvenime pasimeta pirmosios sovietinės okupacijos metu. 1940 m. sovietams aneksavus Lietuvą, Aukštesnioji moterų dailės darbų mokykla (tuo metu – Moterų dailiųjų amatų mokykla) su puikiai įrengta dirbtuve, kurioje veikė keliasdešimt „Singer“ siuvimo mašinų¹³ ir kelių rūšių audimo staklių, buvo uždaryta. Netekę užgyvento turto, Bizokai apsigyveno pas pulkininko motiną Vilniuje, Čiurlionio g. 26, nes savo būstą Kaune jau buvo praradę. Pedagogė labai išgyveno dėl nutrūkusios veiklos. Ją slėgė rūpestis ir dėl Kaune likusios jaunesniosios sesers Sofijos Žitkevičienės šeimos, susilaukusios naujagimės Dalios Marijos – būsimos tekstilininkės Šimelienės. Gudonytė-Bizokienė savęs netausojo, buvo atsidavusi šeimai, dažnai prekiniiais traukiniais ar net ant vagono viršaus gabendavo seseriai maistą į Kauną. Mirė 1943 m., spėjama, nuo kasos, o gal nuo plaučių uždegimo, nes liga progresavo žaibiškai. Galbūt ankstyva mirtis prisidėjo prie to, kad jau mūsų laikais Gudonytė-Bizokienės veikla nesulaukė deramo dėmesio.

Kontekstas

1927 m. rugpjūčio 12 d. Švietimo ministro įsakymu Nr. 160 leista Stasei Gudonytei steigti ir savo lėšomis išlaikyti Kaune ketverių metų moterų amatų-meno mokyklą pagal tų metų kovo 30 d. Švietimo ministerijai pristatytą programą¹⁴. Mokykla tęsė XIX a. antroje pusėje užsimezgsusią moterų amatų ugdymo tradiciją. Jos ištakas galima atrasti dar iki Pirmojo

¹³ Dalios Marijos Žitkevičiūtės-Šimelienės informacija, kuri nepatvirtinta archyvų dokumentais; juose mokyklos dirbtuvės įranga pateikiama gerokai kuklesnė (3–5 audimo staklės ir iki 5 siuvimo mašinų).

¹⁴ „1927 m. rugpjūčio mėn. 12 d. įsakymas Nr. 160“, *Švietimo darbas* 8 (1927): 806.

pasaulinio karo veikusiose specialiosiose mokyklose. 1908 m. Kaune atidaryta dvejų metų Stanislavos Čiunkytės (1886–1947) privati Rankų darbo ir namų ūkio vedimo mokykla, skirta rankdarbių mokytojoms rengti („gauna iš Mokyklos ir Amatų valdybos liudijimą su teise išguldinėti rankų darbą institutuose, gimnazijose ir profesionalinėse mokyklose, taip pat ir teises atsidaryti savas mokyklas ir dirbtuves“¹⁵). Šioje mokymo įstaigoje, kai kuriuose šaltiniuose vadinamoje „akademija“, merginos mokėsi megzti ir siūti, įgydavo piešimo, tapybos, pedagogikos bei kostiumų istorijos žinių. Po metų Čiunkytės „akademija“ praplėsta vakariniu skyriumi ir kursais liaudies mokyklų mokytojoms rengti¹⁶. Mokyklos absolventė Petronėlė Uogintaitė (1884–1944) Marijampolėje 1909 m. atidarė šešių mėnesių Rankdarbių ir amatų ruošos mokyklą, kuri, savininkei 1918 m. įstojus į pirmą lietuvišką Vilniaus vyskupo Jurgio Matulaičio įsteigtą Vargdienių seserų vienuoliją, tęsė veiklą kaip vienuolyno bažnytinių drabužių dirbtuvė, o mokyklos pastatas (Kriaučiuo g. 11) tapo šios vienuolijos nuosavybe¹⁷.

Moterų ugdymu iki Pirmojo pasaulinio karo rūpinosi ir religinės organizacijos. Lietuvių moterų katalikių draugijos pastangomis Jono Maciulevičiaus (poeto Maironio) namuose 1908 m. Kaune įsteigta mergaičių amatų ir naminio ūkio vedimo mokykla, kurios auklėtinės įsisavindavo bendrojo lavinimo, namų ruošos, gėlininkystės, daržininkystės ir amatų (siuvimo, rankdarbių) dalykus. Mokyklą iki 1914 m. baigė 158 mokinės¹⁸. Obelių dvare (Novoaleksandrovsko aps.) grafiene Hermancija Pšezdzieckienė 1908 m. atidarė trimetę mergaičių ūkio mokyklą, išaugusią iš Rokiškyje grafienės globotos mergaičių prieglaudos. 1911 m. įsteigta ūkio mokykla Dotnuvos dvare. Tuo metu Kaune veikusiame Šv. Zitos tarnaičių draugijos skyriuje buvo galima išmokti austi ir gauti užsakymų audiniams¹⁹. Iki 1910 m. Šiauliuose, Rokiškyje, Palangoje, Vištytyje ir Vabalninke dvarininkų ir visuomeninių draugijų iniciatyva veikė audimo dirbtuvės, kuriose buvo mokoma austi darbą spartinančiomis mechaninėmis staklėmis. Priminsime, kad 1914 m. amatų globėjo, prelado Povilo Januševičiaus (1866–1948) iniciatyva

15 „Stanislavos Čiunkytės rankų darbo ir namų vedimo mokyklos programa“, *Viltis*, 1908 m. rugpjūčio 24 d.

16 „Dailės darbo Akademija Kaune“, *Viltis* (1909 08 02).

17 Regina Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos. XX a. istorijos bruožai* (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1997), 74.

18 O. Gražulytė, „L. K. Moterų Draugija“, *Moterų balsas* 1 (1918): 51.

19 „Žinios iš Lietuvos“, *Lietuwaitė* 2 (1911): 28.

Kaune atidarytos Dailių amatų dirbtuvės su stalių, šaltkalvių bei keramikų specialybėmis priimdavo ir mergaites²⁰.

Atkūrus nepriklausomybę, profesinis ugdymas tapo vienu iš prioritetinių valstybės uždaviniu. Kauno moterų dailės darbų mokykla įsteigta aktyviu amatų ugdymo pagrindų klojimo laikotarpiu. 1926–1931 m. Lietuvoje atidarytos septynios valdžios amatų mokyklos (Marijampolėje, Seirijuose, Kaišiadoryse, Šiauliuose, Ukmergėje, Panevėžyje, Telšiuose), orientuotos į ūkio sritis, kuriose įprastai darbavosi vyrai – baldų gamybą, statybą, metalo apdirbimą. Jose vyravo stalių specialybė. Tik 4 deš. pabaigoje Šiauliu ir Telšių valdžios amatų mokyklose organizuoti drabužių siuvimo skyriai²¹. Viena svarbiausių meninės pakraipos amatų mokyklų buvo 1935 m. atidaryta Kauno keramikos mokykla, po metų reformuota į pavyzdinę pretendavusią tapti Kauno valstybinę I amatų mokyklą, įsteigiant čia daugiau skyrių (be keramikos, dar odos, knygrišystės-kartonažo, kiek vėliau – dažymo-dekoravimo). Taip amatų mokslo sistemoje radosi specialybių, kurios buvo populiarios ir tarp moterų – keramika, oda, knygrišystė.

Moterų dailės darbų mokyklos svarba atsiskleidžia įvertinus bendrą amatų, ypač merginų amatų, ugdymo tarpukariu kontekstą. Tai buvo vienintelė dailės pakraipos aukštesnioji amatų mokykla, priimanti merginas, baigusias gimnaziją ir progimnaziją. Čia nekalbėsime apie Kauno meno mokyklą, kurioje aukštojo dailės mokslo galėjo siekti moterys. Moterims lavinti anuomet valstybė, visuomeninės draugijos ir vienuolijos organizavo smulkesnes (daugiausia žemesniojo lygio) namų ruošos, ūkio, rankdarbių ir audimo mokyklas, kurių programos, apskaičiuotos 1–2 metams, derino profesinius įgūdžius su bendruoju lavinimu, rengė išsilavinusias, darbščias ir prie šeimos gerovės galinčias prisidėti moteris, paskatinti jas aktyviau dalyvauti ekonominiame, socialiniame ir kultūriniame gyvenime. Tad augantis amatų mokyklų tinklas atspindėjo visuomenės susirūpinimą moterų švietimu. 1938 m. (neskaitant Klaipėdos krašto) šalyje egzistavo 30 amatų mokyklų (13 valstybinių ir 17 privačių), jose mokėsi 2764 mokiniai²². 1939 m. duomenimis, iš 4914 specialiasias mokyklas ir kursus lankiusių asmenų 1943 buvo merginos²³.

20 *Художественно-ремесленная учебная мастерская в г. Ковне* (Ковно [1914]).

21 Telšių amatų mokyklos sekimo byla, 1931–1940, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 786: 104–106.

22 *Lietuva 1918–1938: leidinys 20 metų Lietuvos nepriklausomybės sukakčiai paminėti* (Kaunas: Spaudos fondas, 1938), 300.

23 Valstybinių ir privatinų specialiųjų mokyklų statistiniai duomenys, 1939, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 586: 6.

Mokyklos siekiai ir struktūra

Grįžkime prie Kauno moterų dailės darbų mokyklos. 1927 m. spalio 1 d. ši įstaiga pradėjo darbą su dvejų metų programa ir keturiais skyriais: viršutinių drabužių siuvimo, baltinių siuvimo, audimo ir taikomosios dailės. Trūkstant mokytojų, lėšų ir mokymo priemonių, pirmaisiais mokslo metais veikė tik du skyriai (drabužių siuvimo ir taikomosios dailės)²⁴. Ilgainiui mokykla plėtėsi, iš namo Miško g. 13a persikėlė į erdvesnes patalpas Donelaičio g. 3, vėliau – Kęstučio g. 36 (1935 m. galutinai įsikūrė nuomojama name Laisvės al. 22)²⁵. Mokykla kelis kartus reorganizuota. 1929 m. apsilankiusi ministerijos komisija padarė išvadą, kad:

Švietimo ministerijai pravartu turėti vieną tokios rūšies mokyklą, kuri ruoštų mergaičių rankdarbių, moterų namų ūkio, amatų ir vidurinių bei aukštesniųjų mokyklų ir mokytojų seminarijų rankų darbų mokytojas. Tokią mokyklą Švietimo ministerija galėtų turėti ypatingoj savo globoj, reguliuoti einamuosius dalykus norima kryptimi.²⁶

Tad 1930 m. mokykla pradėjo gauti finansinę Švietimo ministerijos paramą darbuotojų algoms, mokymo priemonėms ir patalpų nuomai (iki tol išsilaikė pati, ministerija tik kontroliavo parengimo lygį), programa buvo papildyta metodiniais dalykais, suteikiančiais aukštesniosios statusą ir galimybę auklėtinėms tapti amato mokytojomis bei instruktorėmis. 1932 m. *Švietimo ministerijos žiniose*, pristačiusiose naujas amatų mokslo taisykles, Moterų dailės darbų mokyklos veikla buvo reglamentuojama atskirais paragrafais²⁷.

Kita svarbi reforma, diferencijavusi būsimų pedagogių ir amatininkių mokymą, įvyko 1935 m., kai mokyklai oficialiai suteiktas Aukštesniosios vardas²⁸. 1935 m. statute ši įstaiga skelbėsi priimanti mokines, baigusias gimnaziją bei progimnaziją, ir rengianti 1) mokytojas gimnazijoms ir amatų mokykloms bei 2) moterų dailės darbų amatininkes-specialistes. Mokykloje veikė keturi skyriai: 1) moterų ir vaikų viršutinių drabužių siuvimo,

24 Kauno moterų dailės darbų mokykla, 1927–1939, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 659: 2.

25 1931 m. šioje įstaigoje mokėsi jau 75 mokinės, žr: Kauno moterų dailės darbų mokykla, 1927–1936, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 82: 2

26 Komisijos St. Gudonytės moterų amatų meno mokyklos padėčiai išsiaiškinti komisijos pranešimas Švietimo ministeriui, 1929 11 08, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 657: 117.

27 „Amatų mokslo taisyklės“, *Švietimo ministerijos žinios* 3 (1932): 132–136.

28 Mokyklos pavadinime žodis „aukštesnioji“ įtvirtintas nuo 1935–1936 mokslo metų.

7.
Stasė Gudonytė-Bizokienė
prie Moterų dailės darbų
mokyklos auklėtinių dirbinių,
XX a. 4 deš. pr., Dalios Marijos
Žitkevičiūtės-Šimelienės
asmeninio archyvo nuotrauka

Stasė Gudonytė-Bizokienė
with the works of the Women's
Arts and Crafts School
graduates, early 1930s, photo
from the personal archive of
Dalia Marija Žitkevičiūtė-
Šimelienė

8.
Moterų dailės darbų mokyklos
moksleivių tekstilės dirbiniai,
XX a. 4 deš., Dalios Marijos
Žitkevičiūtės-Šimelienės
asmeninio archyvo nuotrauka

Textile works by the Women's
Arts and Crafts School
graduates, 1930s, photo from
the personal archive of Dalia
Marija Žitkevičiūtė-Šimelienė

9.
Moterų dailės darbų mokyklos
moksleivių metalo plastika ir
odos dirbiniai, XX a. 4 deš. pr.,
Dalios Marijos Žitkevičiūtės-
Šimelienės asmeninio archyvo
nuotrauka

Metal and leather crafts by
the Women's Arts and Crafts
School graduates, early 1930s,
photo from the personal
archive of Dalia Marija
Žitkevičiūtė-Šimelienė

2) baltinių ir korsetų siuvimo, 3) dailės darbų ir audimo, 4) kepuraičių ir skrybėlių dirbimo²⁹. Mokslas truko ketverius metus. Vedėjai rūpėjo mokiinių savijauta ir materialinė padėtis, ji stengėsi, kad kuo daugiau moksleivių būtų atleistos nuo mokesčio už mokslą³⁰.

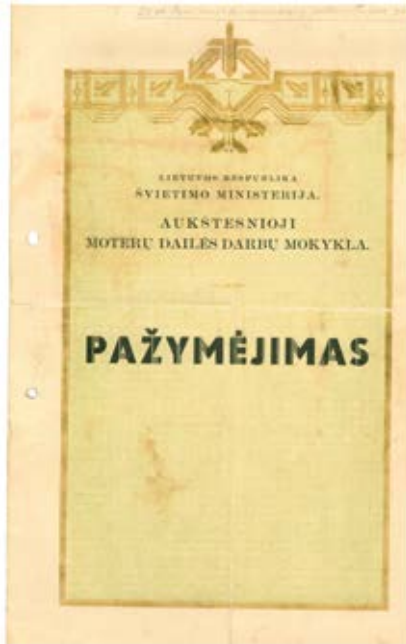
Mokinės išeidavo pedagogikos, psichologijos, meno istorijos, liaudies meno, moters ir vaiko higienos, amatų sąskaitybos kursą³¹. Be braižybos, piešimo ir jo metodikos, dailėraščio ir jo metodikos, merginos įsisavinavo juostų ir kilimų audimą, paprastąjį ir dailųjį siuvinėjimą, mezgimą bei nėrimą ir vadinamuosius dailės darbus: metalo plastiką, medžio deginimą, pjaustinėjimą, odos ir knygrišybos darbus [7–9 il.]. Nuo 1935 m. pradėta dėstyti namų ruošą, 1937 m. įdarbintas kapelionas Juozapas Stankūnas. Kokie buvo mokinių meniniai dirbiniai, siejami su praktinių įgūdžių formavimu? Išlikusiose nuotraukose, įamžinusiose mokyklos auklėtinių kūrybą, matome įvairių rūšių rankdarbius, atitikusius to meto madas ir jaukaus būsto sampratą: nertus ir austus užtiesalus, siuvinėtas dekoratyvines pagalvėles, pinikais užsibaigiančias staltieses ir vašeliu nertas servetėles, portjeras ir madingas tinklines užuolaidas. Puošybės stilistika įvairavo nuo kosmopolitinių motyvų iki sumodernintų stilizuotų tulpių raštų. Abejonių nekelia, kad tautinis stilius buvo skatinamas, tačiau ir nebuvo savitiksliis reiškinys.

Mokyklos absolventės Eugenijos Daugėlaitės (1915–1977, vėliau Daugelavičienės), studijavusios 1933–1937 m., šeimoje išsaugoti mokslo laikų dirbiniai atskleidžia tekstilėje propaguotą techninę įvairovę ir polinkį į rytietišką egzotiką [10 il.]. Greta siuvinėjimo buvo mokoma lengvesnio atlikimo būdo – rašto įspaudo karštu trafaretu aksomo audinyje; taip buvo gražinamos pagalvėlės ir užtiesalai. Populiarūs buvo *art deco* epochos įkvėpti egzotiški ir rytietiški motyvai: papūgos, rožių žiedai, pajacai, figūrinės kompozicijos japonų raižinių maniera [11 il.]. Dailųjį siuvinėjimą sudėtingesnėse kompozicijose papildydavo tapytos detalės. Pinikų technika buvo rišamos rankinės ir moteriški krepšeliai, pinamos juostos, jais užsibaigdavo pledai ir lovų užtiesalai. Buvo mokoma knygrišybos ir medžio deginimo technikos. Bene netikėčiau – metalo plastikos dirbiniai, nebūdingi Lietuvos amatų mokykloms, greičiausiai savininkės diegti kitų šalių ugdymo

29 Kauno moterų dailės darbų mokyklos statutas, 1935, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 80: 29.

30 Prašymas Švietimo ministerijai lešų algoms, pašalpoms ir nuomai mokėti, 1932, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 77: 62. Mokestis už mokslą, įkūrus mokyklą, siekė 300 litų, nuo 1930 m. – 200 litų, po 1935 m. reformos sumažintas iki 150 litų.

31 Kauno moterų dailės darbų mokyklos statutas, 1935, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 80: 30.

10. Kauno moterų dailės darbų mokyklos absolventės Eugenijos Daugėlaitės mokyklos baigimo pažymėjimas, 1937, Daivos Petrauskienės asmeninis archyvas

The graduation diploma of Eugeniija Daugėlaitė, graduate of Kaunas Women's Arts and Crafts School, 1937, from the personal archive of Daiva Petrauskienė

Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė — Moterų dailės ugdymas pagal Stasę Gudonytę-Bizokieneį: asmenybė kaip istorijų šaltinis

11.
Eugenia Daugėlaitė, *Scena japoniška*,
XX a. 4 deš., siuvinėjimas,
tapymas, medvilnė, Daivos
Petrauskienės nuosavybė

Eugenia Daugėlaitė,
A scene, Japanese style,
1930s, embroidery,
paint, cotton, from the
personal archive of Daiva
Petrauskienė

12.
Eugenia Daugėlaitė,
Portsigaras, XX a. 4 deš.,
kalstymas, metalas, medis,
Daivos Petrauskienės
nuosavybė

Eugenia Daugėlaitė,
Cigarette holder, 1930s,
forgery, wood, from the
personal archive of Daiva
Petrauskienė

įstaigų pavyzdžiu [12 il.]. Tai augaliniais ir geometriniais motyvais kalstyti veidrodžių ir paveikslų rėmai, dėžutės, portsigarai, dekoratyvinės lėkštės, servetėlių stoveliai ir laikikliai.

Laikantis amatų mokyklų Lietuvoje praktikos, mokslo metų pabaigoje buvo rengiamos auklėtinių darbų parodos, kurios sulaukdavo nemažai žiūrovų ir spaudos dėmesio [13 il.]. Aplankiusi 1931 m. mokyklos mokinių parodą, Halina Kairiūkštytė-Jaciniene savo įspūdžius aprašė spaudoje:

Stebiesi dailiais, be galo kruopščiais ir smulkiais skalbinių, rūbų, langų užuolaidų išsiuvinėjimais, o taip pat ne mažiau ir jų dirbėjų patvarumu ir tikra moteriška

13.

Kauno moterų dailės darbų mokyklos moksleivės prie mokyklos (K. Donelaičio g. 3). Iš kairės: Eugenija Daugėlaitė, antra – Zofija Varšytė, Onutė Rotomskienė, 1935, Daivos Petrauskienės asmeninio archyvo nuotrauka

Kaunas Women's Arts and Crafts School students at the school building (building number 3, K. Donelaičio St.). From the left: Eugenija Daugėlaitė, Zofija Varšytė, Onutė Rotomskienė, 1935, from the personal archive of Daiva Petrauskienė

kantrybe. Toliau matai įvairius mezgimo ir nėrimo darbus, dailias skaras ir staltieses, pintinius iš spalvotos rafijos, spalvotus išsiuvinėtus ar odinius spausdintus priegalvius sofai, durų užuolaidas, gražius lietuviškus iš juostų austus takelius ir staltieses, ir aibė kitų dalykų. Mokykloje stengiamasi išmokyti mokines pačias komponuoti raštus savo darbeliams. Girtina, kad įvairia technika atliekamų darbų ornamentikai dažnai imami motyvai iš mūsų liaudies meno, pav., iš kryžių, skulptūros, iš audinių, ypač priejuosčių ir t. t.³²

Tačiau Kairiūkštytė-Jacinienė eksponatuose pasigedo spalvingumo, dekoratyvumo, kūrybiškumo, drąsesnės stilizacijos, atitinkančios modernių laikų ir naujoviško būsto įrengimo poreikius, linkėdama mokyklos pedagogams kelti rankdarbių lygį³³. Kai kurie kritikai atkreipdavo dėmesį į prabangos įspūdį, kuris laikytas nereikalingu dailės darbų mokytojoms³⁴.

32 Halina Kairiūkštytė-Jacinienė, „Moterų dailės darbų mokyklos parodos proga“, *Lietuvos aidas*, 1931 m. birželio 22 d.

33 Ibid.

34 „Kauno aukštesniosios dailės darbų mokyklos dirbinių paroda“, *Amatininkas* 12 (1937): 181.

Įvairių atlikimo technikų mokymas buvo siejamas su Lietuvos mokyklų programose numatytu estetinio ugdymo stiprinimu. Tarpukario švietimo įstaigose daug vietos buvo skiriama vaizdiniam mokinių lavinimui. Giedrė Jankevičiūtė pastebėjo:

I piešimą žvelgta plačiau nei siūlė tradicinių amatų gaivinimo entuziastai bei darbinio auklėjimo šalininkai <...> Manyta, kad vaiko kūrybingumą sėkmingai ugdo tiek lipdybos, piešimo, karpymo, siuvinėjimo, medžio, metalo darbai, tiek juostų audimas, paveiksluoklų iš šiaudelių, lapų, augalų žiedų ar kruopų klijavimas, tiek paukščių ar žvėrelių iškamšų bei herbarų gamyba.³⁵

Išlikę Kauno moterų dailės darbų mokyklos dirbiniai pasižymi technine precizika, kuri nebuvo vienintelis programos tikslas. Akivaizdu, kad skatintas mokinių kūrybiškumas, individualus požiūris ir galimybė savaip interpretuoti užduotį. Tačiau nors ir būdami estetiškai patrauklūs, darbai nepranoko gero amatininkų atlikimo lygio, nes kūrybinė laisvė buvo toleruojama tik atliekant konkrečią užduotį.

Ketindama reformuoti mokyklą ir norėdama pasisemti patirties iš kitų šalių ugdymo sistemos, 1934 m. balandžio 21 d. – gegužės 12 d. vedėja lankėsi Vokietijoje ir Čekoslovakijoje, kur susipažino su analogiškais mokslo įstaigomis. Komandiruotės ataskaitoje Gudonytė-Bizokienė vardijo aplankytas Berlyno, Potsdamo, Prahos ir Brno mokyklas bei dirbtuves, kurių patirtis galėtų būti naudinga Lietuvai³⁶. 1935 m. parengtame mokyklos reformos projekte vedėja skelbėsi sekanti Brno miesto aukštesniosios rankdarbių mokyklos, rengusios gimnazijų ir amatų mokyklų mokytojas bei dailiųjų amatų specialistes, struktūra³⁷. Mokyklą buvo įkūrusi Čekoslovakijos moterų visuomeninė organizacija „Vesna“, kuri rūpinosi mergaičių lavinimu. Po kelerių metų Gudonytė-Bizokienė planavo vykti į Lenkiją susipažinti su skirtingų lygių amatų mokyklomis, tačiau ministerijos pritarimo negavo.

Kauno moterų dailės darbų mokyklos vedėja samdė įvairių sričių pedagogus (dailininkus, amatų specialistus), kolektyvo sudėtis dažnai

³⁵ Giedrė Jankevičiūtė, *Dailė ir valstybė: dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940* (Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2003), 226.

³⁶ S. Gudonytės-Bizokienės raštas Švietimo ministerijos II departamento direktoriui, 1934 05 29, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 78: 42.

³⁷ Moterų dailės darbų mokyklos perorganizavimo projektas, 1935, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 80: 38.

14.

Stasė Gudonytė-Bizokienė (sėdi viduryje) tarp Kauno moterų dailės darbų mokyklos pedagogų. Iš kairės: Antanas Tamošaitis, odos ir kartonažo lektorė Ronė Toperienė (?), pirmas iš dešinės – metalo plastikos lektorius Aleksas Perednikas (?), XX a. 4 deš. pr., Daliai Marijos Žitkevičiūtės-Šimelienės asmeninio archyvo nuotrauka

Stasė Gudonytė-Bizokienė (sitting in the middle) with the teachers of Kaunas Women's Arts and Crafts School. From the left: Antanas Tamošaitis, leather and paper craft tutor Ronė Toperienė (?), first from the right: metal and forgery tutor Aleksas Perednikas (?), 1930s, photo from the personal archive of Dalia Marija Žitkevičiūtė-Šimelienė

keitėsi [14 il.]. Iš pradžių dirbo keturiose: dailininkas Petras Lukošius, mokestis saleziečių Don Bosco technikos ir amatų mokykloje Veronoje (Italija), 1928–1933 m. liaudies meną, piešimo ir dailiašio metodiką dėstė Antanas Tamošaitis, palikęs mokyklą dėl tarnybos Žemės ūkio rūmuose, visą mokyklos gyvavimo laikotarpį nėrimo ir siuvinėjimo mokė Austra Vorobjovienė, baigusi P. Marevskienės rankdarbių kursus Rygoje ir ten pat Mokytojų kursų. Pati Gudonytė-Bizokienė dėstė drabužių sukirpimą ir siuvimą bei medžio deginimo darbus. Iki 1932 m. mokytojavo tapytojas Bronius Murinas, atsisakęs darbo dėl gautos stipendijos stažuotis Prancūzijoje, jo dėstomi dalykai perduoti Kauno meno mokyklos absolventei Adolfinai Navickaitei. 1932–1933 m. odos ir kartonažo darbų mokė Leipcige ir Hildesheime taikomąją dailę studijavusi Kauno žydų gimnazijos rankdarbių mokytoja Ronė

Toperienė (1933 m. ją pakeitė „lietuvaite, tautinio nusistatymo ir plataus išsilavinimo“ Marija Krivosovaitė³⁸). Kurį laiką metalo plastikos darbus dėstė Ukmergės valdžios amatų mokyklos auklėtinis Aleksas Perednikas. Vedėjos dešiniąja ranka galima laikyti mokytoją Simą Jakobą, turėjusį istoriko ir matematiko kvalifikaciją, dar Vytauto Didžiojo universitete išklausiuisio teisės kursą. 1933 m. Švietimo ministerija įsikišo į pedagogų parinkimo politiką, prašydama priimti Ireną Vadopalaite-Vebrienę, baigusią Panevėžio mokytojų seminariją ir 1930–1932 m. su valstybės stipendija studijavusią siuvimo specialybę dvimetėje Moterų pašaukimo namų ruošos ir siuvimo mokykloje Chrudime (Čekoslovakija)³⁹. Amato mokytojomis dirbo nemažai nagingiausių Kauno moterų dailės darbų mokyklos absolvenčių⁴⁰.

Rankdarbių specialistė ir Kauno „Aušros“ mergaičių gimnazijos mokytoja Mikalina Glemžaitė, kaip Švietimo ministerijos atstovė dalyvavusi baigiamuosiuose Kauno moterų dailės darbų mokyklos egzaminuose, turėjo kritiškų pastabų mokyklos rengimo lygiui ir pedagogų kontingentui, 1936 m. ataskaitoje ministerijai taip komentavusi:

Mokykla mokines paruošia vidutiniškai. <...> Priežastys: a) nevienodas mokinių išsilavinimas, gabumas, b) vienas kitas iš ruošiamojo personalo silpnesni, c) labai daug dalykų sugrūsti IV kursui, ne tik teorijos, bet ir praktikos. <...> Metalo plastikos ir odos darbai galima būtų visai išmesti iš mokyklos programos. Deginimas medyje kaip atskiras dalykas yra per siauras, ir, mano nuomone, jį būtų galima prijungti prie medžio darbų. Reiktų kreipti daugiau dėmesio į lietuvių kalbą, nes iš bandomajai pamokai atlikti pateiktų konspektų matyti, kad lietuvių kalba silpnai temokama. Prieš 7–8 metus, kartu su Švietimo ministerijos atstovais, vizitavusi šią mokyklą, buvau ją teigiamai įvertinusi. Dėjau daug vilties, kad ji bus mūsų pritaikomojo meno centru, teikėju pavyzdžių, kurių taip trūksta mūsų krašto rankdarbių mokytojams. Tačiau pasirodė, kad ši mokykla nedavė lauktų rezultatų ir prie dabartinio jos sutvarkymo bei personalo jų neduos. Ji yra virtusi paprasta amatų mokykla. <...> Geriausia būtų įsteigti visai savarankišką valdžios pritaikomojo meno

38 S. Gudonytės-Bizokienės raštas Švietimo ministerijos II departamento direktoriui, 1933 09 27, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 78: 27.

39 Moterų dailės darbų mokyklos vedėjos raštas Švietimo ministerijos II departamentui, 1933 09 12, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 78: 19.

40 Nuo 1932 m. dėstė mokyklos absolventė Teodora Petrauskaitė, nuo 1933 m. – Elzė Cimbolienė, 1934 m. – Juzefa Stalionytė ir Aleksandra Staponkevičiūtė, 1935 m. – Elena Bagušauskaitė ir kt.

mokyklą ar bent prie esamos Meno mokyklos atidaryti atitinkamus pritaikomojo meno skyrius moterų dailės darbams.⁴¹

Ambicingiems Gudonytės-Bizokienės užmojams trukdė ne vienas veiksnys, tarp jų – Glemžaitės išvelgti pedagogų kvalifikacijos netolygumai. 1937 m. gegužę priėmus naujas Amatų mokyklų mokytojų ir instruktorių cenzo taisykles, paaiškėjo, kad didesnės dalies (tarp jų ir pačios Gudonytės-Bizokienės) lektorių ir instruktorių išsilavinimas neatitinka amatų mokytojams keliamų reikalavimų; jiems darbo sutartys buvo pratęsiamos laikinai. Ieškodama išeities, Švietimo ministerija patarė savininkei keisti mokyklos lygį į žemesnįjį. Taip 1939 m. atsisakyta pretenzijų į aukštesnįjį ugdymą ir grįžta prie vidurinės Moterų dailių amatų mokyklos statuso bei trimečio mokymo. Pagal 1937 m. išleistas naujas „Vidurinių mokyklų mokytojų cenzo taisykles“ Aukštesniosios moterų dailės darbų mokyklos absolventės neteko galimybės dėstyti rankų darbus vidurinėse ir aukštesniosiose mokyklose. Pasikeitęs mokyklos statusas buvo mažiau patrauklus merginoms, galėjusioms rinktis nemokamas valdžios amatų ir namų ruošos mokyklas. Matyt, tai buvo svarus faktorius, lėmęs pradėjusį smukti Moterų dailių amatų mokyklos prestižą, tad 1939 m. ją telankė 44 moksleivės, iš kurių tik 35 mokėjo už mokslą⁴². Mokykla išgyveno finansinius sunkumus.

Nemalonumai 4 deš. viduryje prasidėjo ir dėl atleistų mokytojų skundų Švietimo ministerijai dėl vedėjos finansinių pažeidimų: išmokamų per mažų atlyginimų, dalies moksleivių įmokų pasisavinimo, neišgalinčių mokėti už mokslą merginų įdarbinimo mokyklos siuivykloje be atlygio. 1938 m. Gudonytei-Bizokienei ir jos patikėtiniui mokytojui Jakobui iškelta baudžiamoji byla dėl finansinių pažeidimų⁴³. Nors byla taip ir nepasiekė teismo, 1939 m. mokyklos savininkė dėl pareikštų įtarimų buvo priversta direktorės postą užleisti Irenai Vebrienei – Ukmergės amatų mokyklos direktoriaus Petro Vebros žmonai, laikinai ėjusiai direktorės pareigas iki šios ugdymo įstaigos gyvavimo pabaigos. Turbūt baisiau už teismo procesą

41 Mikalinos Glemžaitės raštas Švietimo ministerijos Kultūros reikalų departamentui, 1936 07 10, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 81: 4. Glemžaitės vertinimo laikotarpiu Kaune jau metus laiko veikė Keramikos mokykla, kuri greitai turėjo būti reformuota į dailių amatų pakraipos I valstybinę amatų mokyklą.

42 S. Gudonytės-Bizokienės prašymas Švietimo ministerijos Specialinio mokslo departamento Direktoriui, 1940 05 27, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 658: 58.

43 Ištrauka iš Kauno apygardos teismo tardytojo S. Zimano nutarimo, 1937 09 16, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 90: 16.

mokyklos savininkei galėjo pasirodyti vieša informacija spaudoje apie keičiamą mokyklos statusą, direktorės posto netekimą ir jos nužeminimą iki jaunesniosios instruktorės pareigų⁴⁴. Vis dėlto ir tokiais aplinkybėmis Gudonytė-Bizokienė stengėsi išlaikyti mokyklą, net kelis kartus (1940 m. kovą ir gegužę) siūlydama Švietimo ministerijai ją suvalstybinti⁴⁵. Užėjus sovietams, mokyklos likimas buvo nulemtas. Nepaisant to, kad Gudonytė-Bizokienė prašė naujosios valdžios perimti jos ugdymo įstaigą valstybės žinion, 1940 m. rugpjūčio 21 d. naujo švietimo ministro Antano Venclovos įsakymu mokykla buvo uždaryta, o mokytojai atleisti⁴⁶. Tačiau 1940 m. rugsėjo 7 d. šios mokyklos patalpose (pervardytose į Stalino al. 22) vyko moksleivių keliamieji egzaminai į aukštesnį kursą su Švietimo liaudies komisariato atstovėmis „drauge Steponavičiene“ ir „drauge Malviciene“, siūlant moksleivėms baigti mokslus bet kurioje kitoje valstybinėje mergaičių amatų mokykloje⁴⁷. Švietimo liaudies komisariatui perduodamo inventoriaus sąrašė išvardytos keturios „Singer“ ir viena rusiška siuvimo mašinos, vienerios pagerintos konstrukcijos ir dvejios rankinės audimo staklės, baldai, mezgimo ir nėrimo žurnalai⁴⁸. Taip užgeso mokslo židiny, kurį pagrįstai galima laikyti vienu įdomiausių ir ryškiausių tarpukario moterų specialiojo ugdymo istorijoje.

Absolvenčių likimai

Kauno moterų dailės darbų mokyklos absolvenčių laukė mokyklos, darželiai, daugybė rankdarbių kursų, kuriuos tarpukariu rengė privatūs asmenys ir visuomeninės bei religinės organizacijos: Jaunosios Lietuvos sąjunga, Lietuvaičių švietimo draugija, Lietuvių katalikių moterų globos draugija, Darbo rūmai, Žemės ūkio rūmai, Prekybos, pramonės ir amatų

44 „A. Moterų Dailės Darbų M-la pavadinta Moterų Dailiųjų Amatų Mokykla“, *XX amžius*, 1939 m. rugpjūčio 22 d.

45 S. Gudonytės-Bizokienės pareiškimas Švietimo ministrui per Specialinio mokslo departamento Direktorių, 1940 03 15, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 658: 56; Gudonytės-Bizokienės prašymas Švietimo ministerijos Specialinio mokslo departamento Direktoriui, 1940 05 27, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 658: 58.

46 Ištrauka iš Švietimo Ministerio 1940 m. rugpjūčio 21 d. įsakymo C/Nr. 45, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 658: 38. Iš pareigų atleidžiami: einanti direktorės pareigas Irena Vebrienė, mokytojai Adolfinė Navickaitė-Gaučienė ir Mykolas Skripkiūnas, jaunesn. mokytojos Elzė Cimbolienė ir Juzė Stalionytė, jaunesn. instruktorė Leokadija Janulytė, laikinai einančios jaunesn. instruktorių pareigas Austra Vorobjovienė, Stasė Bizokienė ir Elena Kėželytė.

47 Aukštesniosios Moterų Dailės darbų Mokyklos šokamųjų egzaminų iš pirmo kurso į trečią baigiamąjį posėdžio protokolas, 1940 09 07, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 658: 1.

48 Aukštesniosios Moterų Darbų Mokyklos perleidžiamo turto dalis, 1940 09 22, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 658: 4.

rūmai, Šv. Kazimiero seserų kongregacija ir kt. Gimnaziją baigusios mokinės, išėjusios mokyklos programą, įgydavo mokytojo kvalifikaciją ir teisę dėstyti dailės darbus vidurinėse, aukštesniosiose ir amatų mokyklose. Kaip minėta, tokią teisę jos prarado 1937 m. išleidus naujas „Vidurinių mokyklų mokytojų cenzo taisykles“. Progimnazijos išsilavinimą turinčios auklėtinės gaudavo „atatinamos specialybės meisterio vardą, duodantį teisę savistoviai verstis savoje specialybėje, laikyti kursus ir būti tų kursų ar žemesnės amatų mokyklos mokytoja.“⁴⁹ Tarp mokyklos absolvenčių – daug rankdarbių mokytojų, instruktorių, audimo ir siuvimo specialistų. Mokyklos auklėtinių pavardes aptinkame po visą Lietuvą išsibarsčiusiose bendrojo lavinimo ir amatų mokyklose, vaikų darželiuose, Žemės ūkio rūmų kursuose, mergaičių namų ruošos ir ūkio mokyklose⁵⁰. Mokyklą 1927–1938 m. lankė 310 mokinių, tarp baigusių net 66 dirbo pedagoginį darbą: 12 – instruktorėmis Žemės ūkio rūmuose, 14 – bendrojo lavinimo mokyklose, 9 – amatų mokyklose, 7 – vienuolynų amatų mokyklose, 10 – vaikų darželiuose, net 11 absolvenčių liko dirbti pačioje Moterų dailės darbų mokykloje. Šios mokyklos auklėtinės buvo Tauragės lietuvių švietimo draugijos mergaičių amatų ir namų ruošos mokyklos vedėja Marija Jamontaitė ir lektorė Placida Balčaitytė⁵¹. 4 deš. pabaigoje Telšių valdžios amatų mokykloje atidarius siuvimo skyrių, jų pedagogės buvo kauniškės mokyklos auklėtinės Jadvyga Sviderskaitė, Aleksandra Kriukėnaitė ir kt.⁵² Tarp Gudonytės-Bizokienės auklėtinių pedagogių ieškojo ir Šiaulių valdžios amatų mokyklos siuvimo skyrius.

Su mokyklos istorija susiję ir keliolika Žemės ūkio rūmų audimo ir mezgimo instruktorių bei rankdarbių specialistų. Mokykloje iki 1933 m. dėstęs tekstilininkas Tamošaitis prisimena, kad, Žemės ūkio rūmams pradėjus organizuoti amatų kursus, jis rankdarbių instruktores rinkosi būtent iš Moterų dailės darbų mokyklos auklėtinių⁵³. Baigusios mokyklą, jos ieškojo galimybių atlikti praktiką Žemės ūkio rūmų audimo ir mezgimo arba Jaujų ūkininkų ratelių rankdarbių kursuose, nes įdarbindami instruktores ar jų padėjėjas Žemės ūkio rūmai pirmenybę teikdavo praktiką atlikusioms

49 Kauno moterų dailės darbų mokyklos statutas, 1935, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 80: 32.

50 Duomenys apie mokyklą baigusias mokines, 1938, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 656: 18.

51 Tauragės lietuvių švietimo draugijos mergaičių amatų ir namų ūkio mokyklos sekimo byla, 1937–1939, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 780: 76.

52 Telšių valstybinė amatų mokykla, 1931–1940, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 785: 106.

53 Antanas Tamošaitis, *Mano dailės apžvalga* (Rankraštis, Kingston, n. d.), Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerijos „Židinys“ archyvas, 4.

14.

Stasės Gudonytės-Bizokienės mokinė Anastazija Tamošaitienė, XX a. 4 deš. pr., Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerijos „Židinys“ archyvo nuotrauka

Anastazija Tamošaitienė, student of Stasė Gudonytė-Bizokienė, early 1930s, photo from the archive of Anastazija and Antanas Tamošaitis gallery “Židinys”

specialistėms. Savo kelią kaip Žemės ūkio rūmų lektorė pradėjo 1933 m. absolventė Magdalena Keturakytė (g. 1908), vėliau dirbusi įvairiose vidurinėse mokyklose, karo metu (1941–1944) – „Dailės“ kooperatyvo salono vedėja, o 1944–1948 m. – Kauno valstybinio taikomosios ir dekoratyvinės dailės instituto Tekstilės katedros asistente⁵⁴.

Viena pirmųjų ir žinomiausių absolvenčių buvo Anastazija Mažeikaitė-Tamošaitienė (1910–1992), toliau savo karjerą tęsusi Žemės ūkio rūmuose atidarytame Namų pramonės skyriuje [15 il.]⁵⁵. Ši audimo ir mezgimo specialistė, tautinių drabužių stilizuotoja, metodinių knygų ir daugybės publikacijų apie amatus autorė, privačių trimečių audimo kursų, veikusių 1936–1937 m. Kaune, steigėja, vokiečių okupacijos metais dirbo Kauno taikomosios dailės instituto Tekstilės studijos instruktore, o po Antrojo pasaulinio karo daug prisidėjo prie tautodailės tradicijos plėtros egzilyje.

⁵⁴ Apolonija Valiuškevičiūtė, *Kauno dailės institutas 1940–2000*, II kn. (Kaunas: J. Petronio leidykla, 2002), 233.

⁵⁵ A. Mažeikaitė-Tamošaitienė pasirengimu pranoko kitas moksleives. 1928–1930 m. ji buvo lankiusi audimo ir siuvinėjimo kursų pas Klaipėdos krašto audėjas. 1930 m. įstojusi į Moterų dailės darbų mokyklą, ji 1931 m. atsidūrė trečiame kurse, o 1931 m. dar būdama šios mokyklos moksleivė baigė audimo kursų Žemės ūkio rūmuose ir buvo pakviesta dirbti Rūmų audimo instruktore. Žr. Anastazijos Tamošaitienės asmens byla, Lietuvos literatūros ir meno archyvas. F. 61. Ap. 5. B. 50: 6.

Pasikeitus politinei santvarkai, įvairiai susiklostė mokyklos absolventų likimai. Vienos jų negalėjo dirbti pedagoginio darbo dėl nepatikimumo sovietinei sistemai. Toks buvo jau minėtosios mokyklos auklėtinės E. Daugėlaitės, po karo baigusios dar ir prekybos mokslus, atvejis. Buvo ir sovietinėje švietimo sistemoje pedagogėmis dirbusių auklėtinių⁵⁶. Vilniaus internate dailės dalykus dėstė dailininko Petro Rauduvės (1912–2012) žmona Eleonora, paskatinusi našlaitę, būsimą stiklo dailininkę Anitą Šlėgel studijuoti Lietuvos dailės institute⁵⁷. Tad Kauno moterų dailės darbų mokykloje parengtos specialistės buvo nemenka paspirtis nepriklausomos Lietuvos dailių amatų ugdymo politikoje. Jų veiklos pėdsakai aptinkami ir po Antrojo pasaulinio karo. Tikėtina, kad dalis papildė Kauno ar kito miesto „Dailės“ kombinato audėjų ir mezgėjų gretas.

Reikšmė mados istorijoje

O kaip su Gudonytės-Bizokienės indėliu į Lietuvos mados istoriją? Juk būtent ši sritis pastaruoju metu lėmė susidomėjimą jos asmenybe. Nesinorėtų nuvilti tų, kurie Kauno moterų dailės darbų mokyklos veikloje mato elitinės mados užuomazgas. Šios institucijos statute rašoma: „Mokyklos programoje numatytiems praktikos darbams atlikti <...> laikoma virtuvė, dirbtuvės ir madų sal[onai], tačiau praktika gali būti atlikta ir ne prie mokyklos.“⁵⁸ 1935 m. prie šios ugdymo įstaigos, kurios programoje siekta teorines žinias derinti su praktinėmis, buvo atidaryti šešių mėnesių Skrybėlių dirbimo kursai bei penkių mėnesių Vaikų rūbėlių kirpimo ir siuvimo kursai, 1936 m. – dvejų metų trukmės Moterų rūbų braižybos, kirpimo ir siuvimo kursai, taip pat priimančys užsakymus. Šios dirbtuvės atsirado po vedėjos užsienio komandiruočių į Vokietiją ir Čekoslovakiją. Atkreiptinas dėmesys į kursų trukmę. Daugybėje tarpukario Lietuvos siuvimo dirbtuvių kursai truko nuo dvejų mėnesių iki dvejų metų. Ilgesni kursai buvo skirti pradedančioms siuvėjoms, trumpesni – pažengusioms, norinčioms pasitobulinti. Tokie dar vieneri trumpi – trijų mėnesių – moterų ir vaikų drabužių

⁵⁶ Eugenijos Daugėlaitės dukters Daivos Petrauskienės teigimu, Kauno 4-oje vidurinėje mokykloje dėstė jos motinos kurso draugė Žeimienė – tos mokyklos direktoriaus pavaduotojo Žeimio žmona.

⁵⁷ Dalios Marijos Žitkevičiūtės-Šimelienės informacija. Minima ir knygoje: *Prijaukintos kasdienybės, 1945–1997 metai: biografiniai Lietuvos moterų interviu*, sudarė Dalia Marcinkevičienė (Vilnius: VU leidykla, 2007), 185.

⁵⁸ Kauno moterų dailės darbų mokyklos statusas, 1935, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 80: 35.

siuvimo kursai prie mokyklos atidaryti 1939 metais. Į juos, kaip ir į kitus to laikotarpio siuvimo kursus, buvo priimamos merginos, turinčios pradžios mokyklos išsilavinimą. Ataskaitose teigiama, kad iš iki 1939 m. mokyklą baigusių absolvenčių 14 turėjo savo siuvimo dirbtuves arba vadovavo salonams⁵⁹. Kitų duomenų, kad kursantės būtų pasiekusios išskirtinių rezultatų (kaip šios mokyklos absolventės amatininkės), kol kas nepavyko rasti.

Dvejų metų siuvimo ir kirpimo kursams vadovavo Stasė Gudonytė-Bizokienė, dėsčiusi modeliavimą, dirbo lektoriai Simas Jakobas (istorija, lietuvių kalba, amatų sąskaityba) ir siuvimo specialistės Elzė Cimbolienė bei Elena Kėželytė. Iš 42 savaitinių pamokų 29 valandos buvo skirtos praktikos darbams, trys – braižybai, šešios – modeliavimo dalykui⁶⁰. Viename kurse mokėsi vidutiniškai apie dešimt lankytojų, kurių amžius įvairavo, vidurkis siekė 23 metus⁶¹. Kursų rengimo lygį kontroliavo Švietimo ministerija, siųsdavusi savo atstovus į baigiamuosius egzaminus. Duomenų apie prie mokyklos veikusio šešių mėnesių skrybėlių salono dirbinių pobūdį neteko rasti. Kursų tikslu skelbta „išmokyti moteris dirbti įvairias skrybėles, kad, baigusios šiuos kursus, galėtų savarankiškai šiuo amatu verstis.“⁶² Mokymo programoje buvo išskirti keturi dalykai: a) skrybėlių siuvimo teorija, b) paruošiamasis siuvimas ir puošimo darbai, c) modeliavimas, d) savarankiškas skrybėlių siuvimas⁶³. Kursų lektore pakviesta dirbti žinoma meistrė Liuba Rozenfeldienė, skrybėlių dirbimo amatastudijavusi Berlyne ir Paryžiuje, turėjusi privačią skrybėlių dirbtuvę Kęstučio g. 45, vėliau S. Daukanto g. 4 Kaune⁶⁴.

Mados istorija besidomintiems asmenims daro įspūdį Gudonytės-Bizokienės siuvimo ir kirpimo kursų programoje, be braižybos, siuvimo ir kirpimo dalykų, įrašyta modeliavimo disciplina: „įvairių rūbų modelių iš žurnalo parinkimas, kopijavimas ir naujų modelių sudarymas“⁶⁵, leidžianti daryti prielaidą apie kūrybišką požiūrį į madingų modelių keitimą pagal kliento poreikius. Kauno moterų dailės darbų mokyklos savininkės kursų

59 Duomenys apie mokyklą baigusias mokines, 1938, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 656: 18.

60 Moterų rūbų braižybos, kirpimo ir siuvimo kursų savaitinė pamokų lentelė, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 678: 29.

61 Moterų rūbų braižybos, kirpimo ir siuvimo kursų prie Aukštesniosios moterų dailės darbų mokyklos klausytojų sąrašas, 1937, LCVM. F. 391. Ap. 5. B. 678: 53.

62 Stasės Gudonytės-Bizokienės skrybėlių dirbimo kursų Kaune programa [1935], LCVM. F. 391. Ap. 5. B. 678: 42.

63 Ibid., 44.

64 L. Rozenfeldienės curriculum vitae [1935], LCVM. F. 391. Ap. 5. B. 678: 39.

65 Stasės Gudonytės-Bizokienės moterų rūbų braižybos, kirpimo ir siuvimo kursų Kaune dvimetinė programa [1936], LCVM. F. 391. Ap. 5. B. 678: 28.

programa kauniečių tyrėjų lyginama su tarpukario mados korifėjų Kirilo Dubošino, Andriaus Grincevičiaus, Jono Chmieliausko, Juozo Bernoto, Vulfo Jalovo, Juozo Močiškio ir kitų, diegusių tam tikras sukirpimo sistemas („Paryžiaus“, „mišriąją“, „perfect“) ir jas propagavusių savo išleistuose siuvimo vadovuose⁶⁶. Vis dėlto madų žurnaluose publikuotų modelių transformavimas – įprasta kiekvieno siuvėjo darbo praktika, todėl kiltų klausimas, ar modeliavimo dalykas daro Gudonytės-Bizokienės siuvimo mokslus išskirtinius, o asmeninės kirpimo sistemos, kuriomis garsėjo žinomi siuvėjai, propagavimas liudija mažesnę kūrybiškumą? Krenta į akis garsių siuvyklų savininkų programose egzistavusi modelių įvairovė, kurios nėra Gudonytės-Bizokienės kursuose; juose įtraukti gana įprasti drabužių modeliai: bliuzelės, sijonai, suknelės (sportinės, išėiginės, vizitinės, balinės)⁶⁷. Tuo tarpu Dubošino moteriškų drabužių kirpimo kursuose buvo žadama išmokyti sukirpti įvairaus silueto paltus, švarkus, liemenes, drabužių komplektus, tarp jų ir jojimo kostiumus, madingas kelnes (sportinės „ski“, galifė), kas rodo didesnę atitikimą to meto mados naujovėms⁶⁸. Akivaizdu, kad Gudonytės-Bizokienės siekiai buvo gerokai kuklesni ir apsiriboję didžiausią paklausą turėjusiais drabužiais. Todėl tik pagal programas išskirti jos kursai kaip laisvesnės mados (ir dar elitinės) propagavimą nematome jokio pagrindo⁶⁹. Siuvimo ir kirpimo kursai buvo likviduoti kartu su Moterų dailių amatų mokykla 1940 m. rugsėjo mėnesį⁷⁰.

Spaudoje neteko rasti Gudonytės-Bizokienės bandymų reklamuoti siuvimo metodiką bei asmeninius pasiekimus ir diktuoti Kauno madas, nors publikacijų apie kitų siuvimo dirbtuvių ir salonų savininkus bei garsius siuvėjus to meto populiariojoje periodikoje (*Moteris ir pasaulis*, *Naujas žodis*, *Žvilgsniai*, *Sekmadienis*) tikrai gausu. Jokių skelbimų žurnaluose ar laikraščiuose apie Kauno moterų dailės darbų mokyklos organizuojamus kursus, nors kiti laikinosios sostinės siuvėjai ir dirbtuvių savininkai nuolat

66 Vulfas Jalovas, *Siuvėjo draugas: profesorius V. Jalovo kirpimo metodas* (Kaunas: Autoriaus leidinys, 1930); Juozas Bernotas, *Vyriškų drabužių kirpimo ir siuvimo vadovas. Mišrioji sistema* (Kaunas: Autoriaus leidinys [1937]); *Akademinis vyriškų drabužių sukirpimo kursas: sistema Perfect*, parengė Petras Metuzala, Juozas Močiškis (Kaunas [1937]).

67 Stasės Gudonytės-Bizokienės moterų rūbų braižybos, kirpimo ir siuvimo kursų Kaune dvimetinė programa [1936], LCVM. F. 391. Ap. 5. B. 676: 9.

68 Kirilo Dubošino moteriškų drabužių kirpimo kursų, S. Daukanto g. 7, programa, 1937, LCVA. F. 391. Ap. 5. B. 680: 15.

69 Surblys, Gibavičienė ir Rudminaitė, „Žvilgsnis į Laikinosios sostinės madą ir jos kūrėjus“.

70 St. Bizokienės raštas Švietimo liaudies komisariato Specialinio mokslo valdybai, 1941 02 17, LCVM. F. 391. Ap. 5. B. 678: 1.

reklamavo tokią veiklą. Jau šie faktai byloja, kad mokyklos struktūroje pagrindinis akcentas buvo meniniai amatai, o kursai, veikę mokyklos patalpose, tik papildė veiklą.

Vietoj išvadų

Stasės Gudonytės-Bizokienės asmenybė ir jos veikla teikia postūmį analizuoti tarpukario meninę kultūrą keliais diskursais: dailiųjų amatų švietimo, augančio moters vaidmens socialiniame ir kultūriniame gyvenime, jos profesinio lavinimo bei saviraiškos, išėjimo į viešumą su darbais, kurie dar neseniai laikyti namudine moters veikla. Šiame straipsnyje daugiausia dėmesio skirta Kauno moterų dailės darbų mokyklai kaip mažai tyrinėtai ir iki šiol menkai pažįstamai Lietuvos kultūros vartotojams. Apžvelgti faktai rodo, kad mokykla suvaidino reikšmingą vaidmenį dailiųjų amatų ugdymo istorijoje. Jos svarba išryškėja įvertinus bendrą amatų, ypač merginų specialiojo ugdymo, kontekstą ir tolesnę absolvenčių karjerą. Po aukštąjį išsilavinimą suteikiančių Kauno meno mokyklos ir Dotnuvos žemės ūkio akademijos (veikė 1924–1945) Kauno moterų dailės darbų mokykla buvo vienintelė aukštesniojo lygio meninės pakraipos ugdymo įstaiga.

Gudonytė-Bizokienė domėjosi užsienio mokyklų patirtimi, nuolat tobulino savo ugdymo įstaigos kryptį, plėtė ją atidaromais kursais, teorinius dalykus derino su praktiniais, siekė, kad absolvenčių išsilavinimas atitiktų modernaus gyvenimo poreikius. Jos įkurtos mokyklos struktūros kaitą lėmė tarpukario specialiojo ugdymo politika ir noras parengti gero lygio rankdarbių specialistes. Mokyklos pakilimo laikotarpiu laikytini 1932–1937 m., kai aukštesnįjį statusą įgijusi institucija funkcionavo sklandžiai, o savininkė pasireiškė kaip kultūrinius Lietuvos poreikius išsąmoninusi asmenybė. Mokykla gyvavo be pertrūkių trylika metų, kai nemažai privačių kursų ir ugdymo įstaigų, neatlaikę pertvarkų ir besikeičiančių amatų mokslo įstatymų, nunykdavo. Tai daug pasako apie steigėjos nuoseklumą ir tikslo siekimą, juolab kad mokyklą Gudonytė-Bizokienė kūrė savo pastangomis, neturėdama mecenatų ar kito užnugario.

Šiam pasakojimui svarbus ir kasdienybės kultūros objektas – rankdarbiai, kurie meno hierarchijos požiūriu nepatenka į aukštosios

kūrybos sritį. Praktinė mokyklos kryptis tenkino Lietuvos poreikius, rankdarbių mokymui, kuriuo Lietuvoje užsiėmė žemesniosios amatų ir ruošos mokyklos bei kursai, buvo suteiktas aukštesnysis statusas. Šios mokyklos auklėtinių tolesnė veikla byloja apie įgytus gerus profesinius įgūdžius ir gebėjimą dirbti amatų švietimo srityje. Tą patvirtintų išlikę mokyklos auklėtinių darbai ir rašytiniai dokumentai. Surinkta ikonografinė medžiaga leidžia daryti apibendrinimus apie tradicijos ir modernybės sankirtas tarpukario rankdarbiuose, tapusiuose moters saviraiškos objektu, kuriuo ji realizuodavo savo estetinius polinkius ir reiškė tautinę tapatybę.

Ar po šio tyrimo sužinome daugiau apie Gudonytę-Bizokienę? Iš pradžių mokyklos steigėjos gyvenimo naratyvas, suaugęs su jos pedagogine veikla, fragmentuotas, jame daug nežinomųjų: kokių dalykų Gudonytė mokėsi Varšuvoje vienuolyno mokykloje? kas paskatino įkurti mokyklą – verslumas, profesinis aktyvumas, įsitvirtinimo gyvenime siekiai? Moters tapatybė slepiasi po bendrais apibūdinimais – atkakli, energinga, darbšti, patriotė, besidomėjusi istorija, prisirišusi prie šeimos, dėl jos pasiaukojusi. Perprasti pedagogės ir rankdarbių specialistės charakterį trukdo tai, kad Gudonytės-Bizokienės asmeniškai nepažinojo informaciją suteikę asmenys. Ilgainiui išskylantys faktai užsimena apie spalvingą ir prieštarinę savininkės būdą, gebėjimą laviruoti sudėtingomis aplinkybėmis ir operavimą ne visai priimtomis priemonėmis, jei jos užtikrino mokyklos egzistavimą. Bet būtent šie charakterio netolygumai įlieja žmogiškų spalvų pedagogės paveikslui, daro jį realiai apčiuopiamą. Komplikuoti santykiai su mokytojų kolektyvu, lėmę dažną pedagogų kaitą, galėjo rasti iš savininkės reiklumo, nepakantumo kitų ydoms, o tai formavo priešišką aplinkinių reakciją. Tuomet jau galima daryti prielaidas apie asmeninius Gudonytės-Bizokienės išgyvenimus ir augančią įtampą, kai po dešimtmečio vadovavimo įkurtai mokyklai ji pasijuto nustumta į nuošalę dėl turėtos pedagoginės kvalifikacijos, neatitinkančios modernėjančių laikų reikalavimų. Mokyklos istorijos baigtį lėmė pasikeitusi politinė santvarka, kurios ideologija buvo nukreipta prieš privačią nuosavybę ir aktyvių asmenų iniciatyvą. Tačiau ši istorija perša abejonę, ar mokykla būtų išsilaikiusi įprastomis aplinkybėmis.

Išlieka aktualūs ir dailėtyros klausimai: kuriems šaltiniams turėtume teikti pirmenybę, norėdami susidaryti objektyvesnę tarpukario moterų meninio ugdymo vaizdą ir šio pasakojimo veikėjos portretą? Vienoje pusėje – subjektyvi informacija: idealizuota Gudonytės-Bizokienės biografija, atpasakota giminaičių ir jos amžininkų palikuonių, kitoje – objektyvūs ir išankstiniam susidarytam paveiklui prieštaraujantys rašytiniai dokumentai: tarpukario spauda, Moterų dailės darbų mokyklos archyvinės bylos, kurių pagrindu galime sekti mokyklos raidą ir statuso dinamiką, net savininkės nuotaukas, atsispindinčias raštuose Švietimo ministerijai. Ne mažiau svarbūs išlikę mokytojos bei jos mokinių meno dirbiniai ir netiesioginiai ženklai – nuotraukose įamžinta mokyklos savininkės bei jos aplinkos asmenų apranga, laikysena, elgsena. Gudonytės-Bizokienės biografija praplečia amatų ugdymo panoramą, suteikia informacijos tiriant laikotarpio moters vietos visuomenėje, privataus ir viešojo gyvenimo santykio aspektus, padeda geriau suprasti tarpukario meninių polinkių turinčių moterų norą šviestis, derinti privatų gyvenimą su visuomenei aktualiais uždaviniais. Ir neapleidžia įspūdis, kad, apibendrinant praeities įvykius, prielaidos ir interpretacijos neišvengiamos – visada pridėsime kažką savo, tai, ką norime matyti. Tačiau platesnė ir daugiasluoksnė informacijos aprėptis sudaro sąlygas tikslesniam pasakojimui.

Gauta ——— 2021 11 04

Šaltiniai

- Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerijos „Židiny“ archyvas. Tamošaitis, Antanas. *Mano dailės apžvalga*. Rankraštis. Kingstons, Kanada (n. d.).
- Daivos Petrauskienės asmeninis archyvas. Eugenijos Daugėlaitės-Daugelavičienės nuotraukos ir dailės darbai. XX a. 4 deš.
- Dalios Marijos Žitkevičiūtės-Šimelienės asmeninis archyvas. Stasės Gudonytės-Bizokienės nuotraukos ir dailės darbai. XX a. 3–4 deš.
- Kauno regioninis valstybės archyvas. F. 66. Kauno moterų dailės darbų mokyklos bylos. 1927–1939.
- Lietuvos centrinis valstybės archyvas. F. 391. Kauno moterų dailės darbų mokyklos bylos. 1927–1940.
- . F. 391. Tauragės lietuvių švietimo draugijos mergaičių amatų ir namų ūkio mokyklos bylos. 1937–1939.
- . F. 391. Telsių valstybinės amatų mokyklos bylos. 1931–1940.
- Lietuvos literatūros ir meno archyvas. F. 61. Anastazijos Tamošaitienės asmens byla. 1933–1940.

Publikuoti šaltiniai

- Akademinis vyriškų drabužių sukirpimo kursas: sistema Perfect*. Parengė Petras Metuzala, Juozas Močiškis. Kaunas [1937]. „Aukštesnioji Dailės Darbų Mokykla“. *Amatininkas* 11–12 (1939): 172–173.
- Bernotas, Juozas. *Vyriškų drabužių kirpimo ir siuvimo vadovas. Mišrioji sistema*. Kaunas: Autoriaus leidinys [1937].
- Jalovas, Vulfas. *Siuvėjo draugas: profesoriaus V. Jalovo kirpimo metodas*. Kaunas: Autoriaus leidinys, 1930.
- Lietuva 1918–1938: leidinys 20 metų Lietuvos nepriklausomybės sukakčiai paminėti*. Kaunas: Spaudos fondas, 1938.
- Prijaukintos kasdienybės, 1945–1997 metai: biografiniai Lietuvos moterų interviu*.

- Sudarė Dalia Marcinkevičienė. Vilnius: VU leidykla, 2007.
- „Stanislavos Čiunkytės rankų darbo ir namų vedimo mokyklos programa“. *Viltis*, 1908 m. rugpjūčio 24 d.
- „1927 m. rugpjūčio mėn. 12 d. įsakymas Nr. 160“. *Švietimo darbas* 8 (1927): 806.
- Valiuškevičiūtė, Apolonija. *Kauno dailės institutas 1940–2000*. II kn. Kaunas: J. Petronio leidykla, 2002.
- Художественно-ремесленная учебная мастерская в г. Ковне*, Ковно [1914].

Literatūra

- Janauskienė, Lija. „Siuvimo amato mokymas: kursai ir amatų mokyklos Kaune 1926–1940 m.“ *Kauno istorijos metraštis* 8 (2007): 307–320.
- Jankevičiūtė, Giedrė. *Dailė ir valstybė: Dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*. Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlonio dailės muziejus, 2003.
- Kairiūkštytė-Jaciniene, Halina. „Moterų dailės darbų mokyklos parodos proga“. *Lietuvos aidas*, 1931 m. birželio 22 d.
- „Kauno aukštesniosios dailės darbų mokyklos dirbinių paroda“. *Amatininkas* 12 (1937): 181.
- Laukaitytė, Regina. *Lietuvos vienuolijos. XX a. istorijos bruožai*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1997.
- „Mokykla, kurioje lengva ištėkėti“. *XX amžius*, 1939 06 15: 9.
- Naunčikas, Kazys. „Mot. Dailės darbų mokyklos darbėlių paroda“. *Lietuvos aidas*, 1932 m. birželio 23 d.
- „Pažymėtini mūsų sesučių darbeliai“. *Karys* 27 (1930): 537.
- Surblys, Alvydas, Gabrielė Gibavičienė ir Edita Rudminaitė. „Žvilgsnis į Laikinosios sostinės madą ir jos kūrėjus“. 2016 08 29, atnaujinta 2021-08-05. <https://knyga.kvb.lt/lt/parodos/temines-leidiniu-parodos/itemlist/tag/Siuv%C4%97jai>.
- Surblys, Alvydas. „Kaip tarpukario Kaunas madas jaukinosi“. *Kauno diena*, 2016 m.

liepos 8 d. <https://m.kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/menas-ir-pramogos/kaip-tarpukario-kaunas-jaukinosi-paryziaus-madas-759268>.

———. „Laikinosios sostinės amatų mokyklos ir kursai“. *Istorijos. Iš visur apie viską*, 2015 06 17. <https://alvsrb.wordpress.com/2015/06/17/amatai/>.

Šatavičiūtė, Lijana. „Dailininkas ar amatininkas? Menininkai ir dailių amatų sąjūdis tarpukario Lietuvoje“. *Kultūrologija* 15 (2007): 244–272.

———. „Jono Prapuolenio dirbtuvės veikla 1932–1934 metais“. *Menotyra* 21, nr. 4 (2000): 33–39.

———. „Tarp praeities ir ateities: tradicijos ir naujovės tarpukario Lietuvos dailių amatų edukacijos sistemoje“. In *Vakarykščio pasaulio atgarsiai*. Sudarė Margarita Matulytė. Vilnius: LDM, LKTI, 2019, 184–195.

Summary

Women's Art Education According to Stasė Gudonytė-Bizokienė: Personality as a Source of Stories

Lijana Štavičiūtė-Natalevičienė

Keywords: Stasė Gudonytė-Bizokienė, Kaunas Women's Arts and Crafts School, women's education during the interwar period, crafts education, fashion in the interwar Kaunas.

The paper overviews the history of the privately owned Kaunas Women's Arts and Crafts School (1927–1940), established by the craftswoman Stasė Gudonytė-Bizokienė (1896–1943). Her work is analysed in the context of the interwar arts and crafts education. The school was continuing the tradition of women's crafts education that formed in the 2nd half of the 19th century. Being part of the interwar elite, Gudonytė-Bizokienė, was considered one of the founders of Lithuanian high fashion. During the period of 1935–1936, the school introduced three additional courses: hat making, women's fashion, and children's clothing design and tailoring. The paper uses archival material and memories of family members to present the biography of Gudonytė-Bizokienė. The paper also describes the school with its educational aims, structure, institutional reforms of 1935, and its curriculum. The paper overviews the remaining samples of the students' work that reflect the interwar ideals of a cosy home space, and feature a mix of art deco and modernised folk style. The significance of the school is demonstrated by tracing the careers of its graduates in the general context of arts and crafts education of the time. Apart from Kaunas Art School and Dotnuva Academy of Agriculture (1924–1945), Kaunas Women's Arts and Crafts School was the only higher education establishment with speciality in arts. The school's aims matched the Lithuanian demands. Gudonytė-Bizokienė's tailoring courses were on par with the educational programs of the notable

tailors of the interwar Kaunas. The paper concludes that it was the artistic crafts that Gudonytė-Bizokienė saw as her main goal, while the fashion salons were only an appendage to her educational work. Crafts education was credited with a higher status in the Lithuanian schools of vocational education. However small, the group of the school's graduates that the research was able to identify demonstrates excellent professional skills and readiness to work in the sphere of crafts education.